

T. XXIII (2020) Z. 2 (58)

ISSN 1509-1074

DOI 10.24425/rhpp.2020.133421

ROCZNIK

HISTORII PRASY POLSKIEJ

Twentieth anniversary
of the *Yearbook of the History
of Polish Press*: Professor
Jerzy Jarowiecki, founder
and long-time editor

**W dwudziestolecie
powołania „Rocznika
Historii Prasy Polskiej”.
Profesor Jerzy
Jarowiecki — założyciel
i wieloletni jego redaktor**

Instytut Nauk o Informacji
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
ul. Podchorążych 2
PL 30-084 Kraków
e-mail: ewa.wojcik@up.krakow.pl
<https://orcid.org/0000-0001-8736-5130>

**Ewa
WÓJCIK**

KEY WORDS:
history of the Polish press, press studies,
Jerzy Jarowiecki

SŁOWA KLUCZOWE:
„Rocznik Historii Prasy Polskiej”, prasa naukowa,
media prasowe, Jerzy Jarowiecki

ABSTRACT
This article looks back at the history and themes of the
Yearbook of the History of Polish Press in 1998–2017,
when Jerzy Jarowiecki was its editor-in-chief.

ABSTRAKT
Artykuł ukazuje dzieje i tematykę „Rocznika Historii
Prasy Polskiej” w latach 1998–2017, kiedy jego
redaktorem naczelnym był Jerzy Jarowiecki.

Streszczenie

W 1998 roku, z inicjatywy prasoznawców krakowskich, śląskich i kieleckich związanych z Wyższą Szkołą Pedagogiczną, Uniwersytetem Jagiellońskim, Uniwersytetem Śląskim i Wszechnicą Świętokrzyską, ukazał się pierwszy tom „Rocznika Historii Prasy Polskiej”, periodyku naukowego, który miał wypełnić lukę po zamkniętym w 1993 roku warszawskim „Kwartalniku Historii Prasy Polskiej” wydawanym przez Instytut Badań Literackich. „Rocznik” jako organ naukowy Komisji Prasoznawczej Oddziału PAN w Krakowie, najpierw jako półrocznik, od 2014 roku jako kwartalnik borykał się z kłopotami natury finansowej, ale przetrwał ciężkie czasy i do chwili obecnej służy specjalistom z zakresu historii mediów. Artykuł ukazuje główne nurty zainteresowań naukowych prezentowanych w „Roczniku” w latach 1998–2017 przez badaczy z różnych ośrodków.

Projekt powołania „Rocznika Historii Prasy Polskiej” zrodził się w kręgu członków i sympatyków Komisji Prasoznawczej Oddziału PAN w Krakowie, a jego głównymi inicjatorami byli prof. Jerzy Jarowiecki (ówczesny przewodniczący Komisji), związany z Wyższą Szkołą Pedagogiczną im. KEN w Krakowie (obecnie Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN) i prof. Stanisław Grzeszczuk, reprezentujący środowiska naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Śląskiego. Pomysł został wsparty finansowo i merytorycznie przez prof. Mieczysława Adamczyka, rektora Wszechnicy Świętokrzyskiej. W dniu 24 września 1997 roku Prezydium PAN, Oddziału w Krakowie wyraziło zgodę na firmowanie czasopisma i w następnym roku ukazał się pierwszy tom półrocznika, który w miarę poprawy warunków finansowych planowano przekształcić w kwartalnik, co, wyprzedzając fakty, nastąpiło dopiero w 2014 roku. Zgodnie z przyjętymi założeniami programowymi, pismo miało zamieszczać materiały poświęcone historii prasy polskiej, ale redakcja zastrzegła, że „periodyk nie będzie stronił od podejmowania szerszej problematyki mediów i zmian zachodzącym na rynku prasowym”¹. W skład kolegium redakcyjnego, obok wspomnianych wyżej założycieli, weszli: prof. Mieczysław Adamczyk (Wszechnica Świętokrzyska), prof. Wiesław Bieńkowski (Uniwersytet Jagielloński), prof. Jerzy Myśliński (Instytut Badań Literackich PAN w Warszawie), dr Sylwester Dziki (Ośrodek Badań Prasoznawczych UJ). W gronie redakcyjnym znaleźli się także pracownicy obecnego UP, prof. Andrzej Notkowski i ówczesny adiunkt, dr Krzysztof Woźniakowski jako sekretarz redakcji. Redaktorem naczelnym wybrany został Jerzy Jarowiecki, który funkcję tę pełnił do 2017 roku, kiedy postanowił zrezygnować z kierowania pismem i oddać je w ręce młodszych kolegów, związanych z „Rocznikiem” od początku swojej kariery naukowej. W chwili obecnej Pan Profesor jest redaktorem honorowym, nadal służąc doświadczeniem i pomocą swoim następcom.

W maju tego roku minęła 90. rocznica urodzin prof. dra hab. Jerzego Jarowieckiego, literaturoznawcy, bibliologa, prasoznawcy, uczonego o szerokich zainteresowaniach naukowych, autora około 450 rozpraw i artykułów, m.in. poświęconych dziejom prasy XIX i XX wieku. Jego pasje badawcze znalazły także wyraz w „Roczniku Historii Prasy Polskiej”, na łamach którego publikował teksty o prasie konspiracyjnej, czasopiśmiennictwie dla dzieci i młodzieży oraz prasie Krakowa i Lwowa. Profesor to nie tylko uczonego, ale przede wszystkim znakomity

¹ *Od Redakcji*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” [dalej RHPP] 1998, z. 1–2, s. 3–4.

nauczyciel akademicki, wychowawca wielu pokoleń studentów, doktorantów, zawsze służący pomocą młodszym kolegom. Ten okrągły jubileusz upoważnia do dokonania podsumowania 20-letniej kadencji kierowania piśmie przez prof. Jarowieckiego, okresu w którym pełnił jeszcze wiele innych obowiązków naukowych i dydaktycznych. Jubilat nadal prowadzi czynne życie naukowe, owocujące licznymi publikacjami, uczestniczy w pracach Komisji Prasoznawczej, przygotowuje liczne recenzje wydawnicze. Autorka nie rości sobie tu prawa do dokonywania oceny działalności naukowej J. Jarowieckiego, powstało już na ten temat kilka tekstów², skupi się jedynie na ukazaniu sylwetki Profesora jako redaktora „Rocznika Historii Prasy Polskiej”, którego — jak wspomniano wyżej — był jednym z inicjatorów, założycieli i długoletnim prowadzącym. Wróćmy zatem do historii tytułowego periodyku.

Pierwsze spotkanie Redakcji odbyło się 3 grudnia 1997 roku w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informatyki PAN w Krakowie (obecnie Instytut Nauk o Informatyce Uniwersytetu Pedagogicznego) przy ul. Podchorążych 2, którego to prof. J. Jarowiecki był długoletnim dyrektorem. Przez kolejne lata gościł w nim na spotkaniach członków kolegium redakcyjnego, tutaj podejmowano strategiczne decyzje dotyczące rozwoju pisma.

„Rocznik Historii Prasy Polskiej” uważany jest za kontynuatora tradycji i problematyki „Rocznika Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” (następnie od roku 1977 pt. „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”) ukazującego się od 1962 roku w Warszawie pod redakcją Józefa Skrzypka, następnie od 1976 roku Jerzego Myślińskiego. „Kwartalnik” był jedynym w tym czasie w Polsce i chyba także na świecie periodykiem poświęconym historii prasy³. Wspierany instytucjonalnie przez Instytut Badań Literackich PAN i związane z nim środowisko prasoznawców warszawskich zasilany był także pracami historyków prasy z Krakowa⁴. Kontakty te zaowocowały podjęciem późniejszej inicjatywy powołania do życia „Rocznika

² Odsyłam do publikacji: S. Dziki, *40 lat pracy Jerzego Jarowieckiego na niwie prasoznawczej (z okazji sześćdziesięciopięciolecia urodzin)*, RHPP 1999, z. 1–2, s. 8; E. Wójcik, G. Wrona, *Życie i działalność naukowa prof. dr. hab. Jerzego Jarowieckiego*, [w:] *Literatura — Prasa — Biblioteka: studia i szkice ofiarowane profesorowi Jerzemu Jarowieckiemu w 65-lecie urodzin i 40-lecie pracy naukowej*, pod red. J. Szockiego i K. Woźniakowskiego, Kraków 1997, s. 9–26; E. Wójcik, G. Wrona, *Bibliografia publikacji prof. dra hab. Jerzego Jarowieckiego za lata 1956–1996*, tamże, s. 62–83; J. Szocki, *Czterdziestopięciolecie pracy naukowej prof. dra hab. Jerzego Jarowieckiego*, „Przegląd Biblioteczny” 2000, z. 3, s. 135–144; U. Lisowska-Kożuch, E. Wójcik, G. Wrona, *Jerzy Jarowiecki: bibliografia publikacji z lat 1956–2010*, Katowice 2011; U. Lisowska-Kożuch, *Bibliografia publikacji Profesora dra hab. Jerzego Jarowieckiego, cz. III: za lata 2000–2010*, RHPP 2010, z. 1–2, s. 5–29.

³ S. Dziki, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” (1962–1993) — portrety polskich czasopism prasoznawczych, RHPP 1999, z. 2 (4), s. 95–129.

⁴ Szerzej zob. J. Myśliński, *Od „Rocznika Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” do „Rocznika Historii Prasy Polskiej”*, RHPP 1998, z. 1–2, s. 5–8.

Historii Prasy Polskiej”, gdy „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” w 1993 r. z powodów finansowych zakończył swój wydawniczy żywot. Minęło kilka lat zanim idea powołania czasopisma naukowego poświęconego dziejom prasy została zrealizowana, tym razem w kręgu prasoznawców krakowskich oraz śląskich i kieleckich.

Pierwszy, podwójny numer „Rocznika Historii Prasy Polskiej” ukazał się w 1998 roku i zawierał 19 tekstów pomieszczonych w utrzymanej do chwili obecnej strukturze pisma: *Artykuły i rozprawy*, *Materiały i miscellanea*, *Przeglądy i recenzje*, *Kronika*, w której znalazły się relacje z bieżących wydarzeń związanych z problematyką periodyku, sprawozdania i nekrologi. W 2010 roku wprowadzono stałą rubrykę *Nasi Autorzy*, prezentującą sylwetki twórców tekstów opublikowanych w danym numerze. Pismo otrzymało nowoczesną szatę edytorsko-wydawniczą, od początku też każdy artykuł zaopatrzone był w streszczenie, słowa kluczowe i abstrakt w języku angielskim. Nad całością zawartości teki redakcyjnej czuwał Krzysztof Woźniakowski.

Po dziesięciu latach wydawania zaplanowano rozszerzenie formuły pisma, w którym zamieszczano dotychczas głównie teksty poświęcone, jak już wspomniano, historii prasy polskiej. We wstępie *Od redakcji* w 2009 r. J. Jarowiecki wyjaśnił, że wynikało to z faktu, iż w gronie publikujących autorów dominowali członkowie Komisji Prasoznawczej Oddziału PAN w Krakowie, których zainteresowania badawcze obejmowały właśnie dzieje prasy. Na przestrzeni lat w jej skład weszli także medjoznawcy „zainteresowani szeroko rozumianą problematyką komunikowania masowego, rozwojem wiedzy o współczesnych mediach, zachodzącymi zmianami na rynku prasy i mediów elektronicznych”⁵. Postanowiono zatem dać temu wyraz w zmianie wewnętrznej struktury pisma, dzieląc *Artykuły i rozprawy* na dwa segmenty: *Dzieje prasy polskiej do 1989 r.* i *Polska prasa i media od r. 1990*. Układ ten został w późniejszym czasie zaniechany, ale rozszerzona formuła pisma nadal się utrzymała.

„Rocznik Historii Prasy Polskiej” od początku borykał się z trudnościami natury finansowej. Każdy kolejny rok wydawania pisma stał pod znakiem zapytania, a jego redaktor naczelny z zespołem nieustannie walczył o pozyskanie funduszy. Bez wsparcia głównych sponsorów, takich jak Komitet Badań Naukowych, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. KEN w Krakowie, Uniwersytet Jagielloński, Wszechnica Świętokrzyska, Uniwersytet Śląski, w kolejnych latach Akademia Świętokrzyska (obecnie Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja” we Wrocławiu, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, czasopismo nie miałoby szans na przetrwanie. To przede wszystkim zasługa prof. Jarowieckiego, który nie ustawał w wysiłkach zdobywania funduszy na wydawanie pisma, mobilizował członków redakcji, Rady Programowej, swoich przyjaciół i byłych studentów do pozyskiwania nowych sponsorów, choćby jednorazowych,

⁵ J. Jarowiecki, *Od Redakcji*, RHPP 2009, z. 1, s. 3.

dla wspierania „Rocznika”. Sytuacja ustabilizowała się dopiero w roku 2010, kiedy główny ciężar finansowania pisma przejął Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Kolejny kryzys miał miejsce w 2017 roku, kiedy to w marcu redaktor naczelny otrzymał pismo od Komisji ds. Działalności Upowszechniającej Naukę PAN Krakowie o „nowych regułach finansowania publikacji naukowych ze środków DUN, pozostających w dyspozycji Polskiej Akademii Nauk”⁶. Informowano w nim, że DUN od wielu lat zmagają się z „problemem zróżnicowania poziomu naukowego czasopism otrzymujących dotację” oraz że „finansowanie powinno dotyczyć tylko czasopism na najwyższym poziomie”. Kolejny raz J. Jarowiecki wspólnie z kolegiem redakcyjnym przystąpił do walki o utrzymanie pisma. W efekcie wielokierunkowych działań na różnych szczeblach, przy wsparciu licznej grupy osób, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” pozostaje naukowym organem Komisji Prasoznawczej Oddziału PAN w Krakowie, a od 2011 r. oficjalnym współwydawcą periodyku jest Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie.

Profesor Jarowiecki, zawsze otwarty na nowe możliwości technologiczne, w 2012 roku podjął decyzję o edycji pisma także w wersji elektronicznej, przy czym pierwotną pozostawiono wersję papierową. Wcześniejsze numery z lat 1998–2011 dostępne są dla czytelników w Małopolskiej Bibliotece Cyfrowej, od 2011 na platformie Czytelnia czasopism PAN⁷. W latach 2012–2013 wydawcą wersji elektronicznej był Versita Ltd., od 2015 roku czasopismo zostało przeniesione na platformę OJS.

W okresie dwudziestolecia istnienia „Rocznika Historii Prasy Polskiej”, przypomnijmy w latach 1998–2017, na łamach pisma swoje teksty opublikowało łącznie 170 autorów, pochodzących z różnych ośrodków naukowych. Są wśród nich przedstawiciele wielu uniwersytetów: Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Śląskiego, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Zielonogórskiego, Uniwersytetu w Ostrawie w Czechach, Uniwersytetu Opolskiego, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Uniwersytetu Rzeszowskiego, Akademii „Ignatianum” w Krakowie, nadto innych wyższych szkół z Wrocławia, Poznania, Sosnowca, Torunia, a także z Izraela; instytucji naukowych, Instytutu Historii PAN, Instytutu Badań Literackich PAN, Instytutu Pamięci Narodowej. Wśród autorów

⁶ Pismo z dnia 22 marca 2017 r. od prof. dr hab. Edwarda Nęcki, przewodniczącego Komisji ds. Działalności Upowszechniającej Naukę PAN do J. Jarowieckiego, redaktora naczelnego „Rocznika Historii Prasy Polskiej” [w archiwum RHPP].

⁷ <http://journals.pan.pl/dlibra/journal/106039>

widzimy pracowników bibliotek, m.in. Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Zielonej Górze, Biblioteki Głównej UP, Biblioteki Głównej AWF w Krakowie, jak również muzeów, regionalnych towarzystw naukowych i innych pozauniwersyteckich ośrodków badawczych. Redakcja drukowała także teksty młodych adeptów nauki, w tym doktorantów, rozpoczynających swoją karierę naukową.

Przez dwadzieścia lat w „Roczniku” ukazały się łącznie 623 teksty, z czego 311 (50%) stanowią artykuły i materiały, 249 zamieszczono w dziale *Artykuły i rozprawy*, a pozostałe 62 w dziale *Materiały i miscellanea*. Opublikowano ponadto 216 (35%) recenzji i omówień, pozostałe 96 (15%) tekstów tworzą sprawozdania z konferencji o tematyce prasoznawczej i medioznawczej oraz z prac Komisji Prasoznawczej. W liczbie tej znajdują się także nekrologi zmarłych historyków prasy, prasoznawców, medioznawców i innych osób związanych z Komisją i „Rocznikiem”.

Podejmując próbę analizy opublikowanych w wymienionym przedziale czasowym w „Roczniku Historii Prasy Polskiej” tekstów przyjęto w ich kategoryzacji ogólnie obowiązującą periodyzację prasy, co ilustruje tabela 1.

Tabela 1

Zawartość „Rocznika Historii Prasy Polskiej” 1998–2017

Problematyka	Liczba artykułów
ogólne zagadnienia prasowe	29
prasa do końca 1795 roku	13
prasa XIX wieku (1795–1918)	68
prasa dwudziestolecia międzywojennego	78
prasa 1939–1945	33
prasa PRL	57
media po 1989 roku	33
Razem	311

W omawianym okresie na łamach „Rocznika” zdecydowanie dominowała tematyka prasowa dwudziestolecia międzywojennego, której poświęcono 78 tekstów (25%). Drugim w kolejności historycznym polem zainteresowań autorów stał się czas utraty niepodległości (lata 1795–1918), liczący 68 artykułów (22%), niewiele mniej, bo 57 (18%) dotyczyło mediów w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W „Roczniku” znajdujemy również wiele publikacji (33, tj. 11%) poświęconych periodykom wydawanym w okresie II wojny światowej, prasie konspiracyjnej,

gadzinowej i emigracyjnej. Artykuły dotyczące współczesnego rynku mediów i zmian jakie nastąpiły po 1989 roku liczą również 33 pozycje (11%). Nie jest to w stosunku do całości liczba mała, zważywszy na fakt, że „Rocznik” rozszerzył swoją formułę dopiero po dziesięciu latach ukazywania się.

Niewątpliwie, jak wykazuje tab. 2, najmniej publikacji, bo tylko 13 (4%), dotyczyło XVII i XVIII wieku, kiedy prasa rozpoczynała ciąg swoich dziejów i utrzymywała się jako medium informacyjne. Naukowa refleksja na tym okresie jest dość zróżnicowana, poczynając od publikacji Bożeny Popiołek i Marcina Gadocha o prototypach prasowych XVI–XVIII wieku⁸, ciekawych tekstów dotyczących typologii wydawniczej Danuty Hombek⁹ i szaty graficznej druków osiemnastowiecznych Doroty Kamisińskiej¹⁰, po przyczynki do dziejów czasopism warszawskich, „Nowych Wiadomości Ekonomicznych i Uczonych”¹¹, „Dziennika Handlowego”¹², „Magazynu Warszawskiego”¹³, czy krakowskiego „Zbioru Tygodniowego Wiadomości Uczonych”¹⁴.

Prasa polska do 1795 roku

Tabela 2

Prasa do końca 1795 roku	13
ogólnopolska	3
Warszawa	7
Kraków	2
Prusy Królewskie	1

⁸ B. Popiołek, *Z kraju i ze świata; krakowskie nowiny rękopiśmienne z 1729 r. jako źródło do historii mentalności społeczeństwa czasów saskich*, RHPP 2012, z. 1, s. 23–29; taż, *Teatr wojenny w gazetach rękopiśmiennych czasów saskich*, tamże 2014, z. 3, s. 5–20; taż, *Rytmy życia. Codziennosc i święto w gazetach rękopiśmiennych czasów saskich*, tamże 2013, nr 2, s. 6–18; M. Gadocha, *Sytuacja polityczna w Polsce i Europie na łamach gazety seryjnej „Dyariusz Seimu Electionis” z 1697*, tamże 2012, z. 1, s. 5–22; B. Opoka, „Gazeciarz” Stefan Łuski na satyrze i paszkwilu XVIII w., tamże 2015, z. 3, s. 5–20.

⁹ D. Hombek, *Dzielo periodyczne a pismo periodyczne (problemy terminologiczne i typologiczne wydawnictw XVIII wieku)*, RHPP 2003, z. 2, s. 5–33.

¹⁰ D. Kamisińska, *Grafika polskich czasopism popularnonaukowych XVIII wieku*, RHPP 2016, z. 3, s. 5–42.

¹¹ E. Wójcik, „Nowe Wiadomości Ekonomiczne i Uczone” jako pierwsze czasopismo popularnonaukowe w Polsce, RHPP 2017, z. 2, s. 5–20.

¹² E. Danowska, „Dziennik Handlowy” (1786–1793) w świetle literatury przedmiotowej, RHPP 2009, z. 2, s. 89–106; A. Osiewalska, „Dziennik Handlowy” Tadeusza Podleckiego. Szkic monograficzny, tamże 2001, z. 1–2, s. 176–196.

¹³ A. Maciocha, *Autorzy dzienników podróży „Magazynu Warszawskiego”*, RHPP 2009, z. 2, s. 79–87.

¹⁴ K. Socha, *Prenumeratory „Zbioru Tygodniowego Wiadomości Uczonych”*, RHPP 2002, z. 2, s. 45–64.

Prasa polska w latach 1795–1918

Tabela 3

Prasa XIX wieku (1795–1918)	68
zagadnienia ogólne	9
zabór rosyjski	18
ziemie polskie pod panowaniem pruskim	14
zabór austriacki	19
prasa emigracyjna	4
prasa wojenna (1914–1918)	4

Upadek Rzeczypospolitej Obojga Narodów i początek czasów zaborów to chwilowe zahamowanie rozwoju prasy, uwarunkowane polityką państw zaborczych i ograniczeniami ze strony cenzury. Na przestrzeni lat rozwój ruchu prasowego był ściśle związany z sytuacją polityczno-społeczną. Ten okres znalazł odzwierciedlenie w 68 artykułach zamieszczonych w „Roczniku”, co ciekawe, poza tekstami odnoszącymi się do ogólnych zagadnień prasowych (9), prasy emigracyjnej i wojennej (po 4), pozostałe w prawie równych częściach dotyczyły periodyków w poszczególnych zaborach. Jako przykład przywołać należy interesujący artykuł Władysława M. Kolasy, w którym autor ukazuje rozwój ilościowy oraz rozmieszczenie prasy polskiej w latach 1864–1918¹⁵. Zainteresowania prasą w poszczególnych dzielnicach byłej Rzeczypospolitej, jak już wspomniano, rozłożyło się dość równomiernie, ale największe wzbudziła prasa Galicji (19 poz.) i tu należy przede wszystkim wymienić publikacje głównego badacza prasy lwowskiej i krakowskiej J. Jarowieckiego¹⁶, kresowiaka, rodowitego lwowianina, autora syntezy o polskich periodykach wydawanych we Lwowie do 1945 roku¹⁷. Pozostałe teksty m.in. Henryki Kramarz¹⁸, Jacka Gzelli¹⁹, Alfreda Toczka²⁰,

¹⁵ W.M. Kolasa, *An outline of the statistics of the Polish press 1864–1918*, RHPP 2016, z. 1, s. 21–42.

¹⁶ Przykładowo J. Jarowiecki, *Prasa społeczno-polityczna, literacka i satyryczna w latach 1867–1918 we Lwowie*, RHPP 2000, z. 1, s. 25–58; tenże, *Prasa w Krakowie: tradycja i współczesność (Część pierwsza: do roku 1918)*, tamże 2003, z. 1, s. 11–52.

¹⁷ Tenże, *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*, Kraków 2008.

¹⁸ H. Kramarz, *Ochrona przyrody leśnej na łamach czasopisma myśliwych galicyjskich „Łowiec” (1878–1918)*, RHPP 2002, z. 2, s. 65–75.

¹⁹ J. Gzella, „Tygodnik Polski” — lwowskie pismo nowo tworzonego Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego z 1903 roku, RHPP 2016, z. 4, s. 5–27.

²⁰ A. Toczek, *Związki historyków lwowskich z prasą (1860–1918)*, RHPP 2001, z. 1, s. 7–29; tenże, *Problematyka historyczna w literacko-naukowym dodatku „Kuriera Lwowskiego” — „Tydzień” (1893–1906)*, RHPP 2002, z. 2, s. 77–89.

Adama Bańdy²¹, Agnieszki Cieślíkowej²², Michała Rogoża i W.M. Kolasy²³, Magdaleny Wulczyńskiej²⁴ odnoszą się do poszczególnych tytułów prasowych wydawanych w okresie autonomii galicyjskiej. Warto również odnotować interesujący artykuł D. Kamisińskiej, w którym autorka zaprezentowała efekty swoich zainteresowań badawczych dotyczących grafiki krakowskich i lwowskich tygodników ilustrowanych II połowy XIX wieku²⁵.

Z kolei prasa wydawana na ziemiach polskich pod panowaniem pruskim stała się tematem 14 opracowań, przede wszystkim autorstwa Grażyny Gzelli²⁶, badaczki od lat penetrującej rozwój dziennikarstwa na obszarze Wielkiego Księstwa Poznańskiego i Prus Wschodnich, specjalistki od prawa prasowego na tych obszarach, autorki kilku książek poświęconej tej problematyce. Grażyna Wrona tak podsumowała badania G. Gzelli, „wyciąga z niepamięci i ocala od zapomnienia nazwiska wielu swoich bohaterów — bojowników o polskość Wielkopolski, Warmii i Mazur oraz obrońców słowa jednocześnie”²⁷. Publikacje poświęcone dziejom prasy gdańskiej pojawiły się w „Roczniku” za sprawą Andrzeja Romanowa, badacza historii mediów na Pomorzu w XIX wieku i dwudziestolecium międzywojennym²⁸. W omawianym okresie w „Roczniku Historii Prasy Polskiej” zabrakło opracowań dotyczących prasy śląskiej, z wyjątkiem artykułu Joachima Glenska, nawiązującego jednak do okresu plebiscytowego²⁹.

²¹ A. Bańdo, *Krakowski „Czas” (1848–1939) na tle dotychczasowych badań krakowskiej prasy*, RHPP 2014, z. 2, s. 83–102.

²² A.J. Cieślíkowa, *Edmund Libański i jego lwowskie czasopismo „Przemysłowiec” (1903–1910)*, RHPP 2016, z. 3, s. 57–73.

²³ M. Rogoż, W.M. Kolasa, *Itineraria i gawędy podróżnicze w lwowskim „Wieku Młodym” (1893–1904)*, RHPP 2017, z. 2, s. 61–72.

²⁴ M. Wulczyńska, *„Ilustracja Polska” (1901–1904) — pierwszy polski nowoczesny tygodnik ilustrowany*, RHPP 2017, z. 4, s. 67–98.

²⁵ D. Kamisińska, *Grafika polskich tygodników ilustrowanych drugiej połowy XIX wieku na przykładzie lwowskiego „Ogniska Domowego” (1883–1888) i „Strzechy” (1868–1873) oraz krakowskiego „Świata” (1888–1892 i 1893–1895) i „Włościanina” (1869–1879)*, RHPP 2015, z. 3, s. 39–73.

²⁶ Tytułem przykładu, G. Gzella, *Twórcy „Gazety Grudziądzkiej” w latach 1894–1918*, RHPP 2009, z. 1, s. 23–33; też, *Zawodowe peregrynacje redaktorów prasy polskiej Pomorza Gdańskiego (do 1914 roku)*, tamże 2009, z. 2, s. 5–17; też, *Redaktorzy „Gazety Toruńskiej” w latach 1867–1922*, tamże 2015, z. 3, s. 21–37; też, *Ucieczka zamiast więzienia: losy Józefa Glinkiewicza — redaktora „Gazety Toruńskiej”*, tamże 2010, z. 1–2, s. 57–68.

²⁷ G. Wrona, *W niezgodzie z prawem prasowym i kodeksem karnym Rzeszy Niemieckiej. Na marginesie książki Grażyny Gzelli Obrażające i podburzające pismo. „Lech. Gazeta Gnieźnieńska” (1895–1914)*, RHPP 2017, z. 3, s. 115–121.

²⁸ A. Romanow, *Prasa pomorska w latach 1848–1939: stan badań i perspektywy badawcze*, RHPP 2011, z. 1–2, s. 69–79; tenże, *Założyciele i wydawcy „Gazety Gdańskiej” 1891–1939*, tamże 2016, z. 1, s. 71–99; tenże, *Wybory na Kaszubach w świetle lokalnej prasy polskiej (1871–1914)*, tamże 2012, z. 2, s. 5–28.

²⁹ J. Glensk, *Polska i niemiecka prasa w agitacji plebiscytowej — z perspektywy 90 lat*, RHPP 2012, z. 2, s. 29–46.

Przeglądając teksty poświęcone dziejom prasy polskiej na ziemiach zaboru rosyjskiego i Królestwa Polskiego (18 poz.), dostrzec można przede wszystkim przyczynki pozwalające nakreślić portrety polskich czasopism ukazujących się w czasach niewoli: „Pamiętnika Warszawskiego”³⁰, „Tygodnika Ilustrowanego”³¹, „Skarbcza dla Dzieci”³², „Przyjaciela Dzieci”³³, „Wędrowca”³⁴. Ciekawych informacji dostarczają także teksty S. Dzikiego³⁵ penetrującego tytuły prasowe przełomu wieku XIX i XX pod kątem oceny upływającego stulecia i J. Gzelli odtwarzającego dzieje prasy redagowanej i wydawanej na początku XX wieku przez znanego irredentystę polskiego Władysława Studnickiego³⁶.

W analizowanych latach, jak już wspomniano, najwięcej, bo 78 publikacji dotyczyło rynku prasowego okresu dwudziestolecia międzywojennego. Ich autorzy, historycy, literaturoznawcy, politolodzy, wykorzystywali prasę jako źródło do swoich badań, natomiast prasoznawcy i bibliolodzy koncentrowali uwagę przede wszystkim na różnych typach periodyków, których szczególny rozwój odnotowano w niepodległej Polsce. Kierunki badań nad prasą II Rzeczypospolitej, wraz z pełną statystyką i typologią publikacji określił W.M. Kolasa. Analizując piśmiennictwo za okres 1945–2009, poddał je krytycznej ocenie i wskazał na znaczące w tym względzie osiągnięcia autorów cytowanych tekstów naukowych i dokumentacyjnych³⁷.

W badaniach nad prasą dwudziestolecia zwracają uwagę publikacje Grażyny Wrony, specjalistki od czasopiśmiennictwa naukowego i cenzury tego okresu, w znaczący sposób wzbogacające dotychczasowy dorobek prasoznawczy³⁸.

³⁰ P. Lenar, „Pamiętnik Warszawski” Ludwika Osieńskiego (1809–1810), RHPP 2004, z. 1, s. 5–20.

³¹ A. Kołtoniak, *Publicystyka „Tygodnika Ilustrowanego” wobec wydarzeń 1905 roku*, RHPP 2009, z. 2, s. 19–34.

³² M. Pękalska, *Popularnonaukowe czasopismo „Skarbiec dla Dzieci” (1830)*, RHPP 2006, z. 2, s. 5–19.

³³ K. Woźniakowski, *Warszawski „Przyjaciel Dzieci” w epoce rozkwitu: redakcja Jana Kantego Gregorowicza (kwiecień 1867 – wrzesień 1890). Część 1: Charakterystyka ogólna. Teksty literackie*, RHPP 2016, z. 1, s. 43–70; Cz. 2: *W kręgu popularyzacji wiedzy. Oceny i podsumowania kadencji*, tamże 2016, z. 2, s. 45–63.

³⁴ D. Kamińska, *Grafika Gustave’a Dorégo w tygodniku „Wędrowiec” z lat 1863–1883*, RHPP 2009, z. 1, s. 120–158.

³⁵ S. Dzikie, *Czekanie na Godota?... czyli polska prasa wobec przełomu XIX i XX wieku*, Cz. I, RHPP 2000, z. 1, s. 5–33; Cz. II, tamże, z. 2, s. 5–32.

³⁶ J. Gzella, *Czasopisma wydawane i redagowane przez Władysława Studnickiego w latach 1906–1918*, RHPP 2014, z. 4, s. 37–61.

³⁷ W.M. Kolasa, *Kierunki badań nad historią prasy polskiej 1918–1939. Cz. 1. Tendencje rozwojowe, typologia*, RHPP 2011, z. 1–2, s. 5–56; tenże, *Kierunki badań nad historią prasy polskiej 1918–1939. Cz. 2. Prasa polska za granicą*, tamże 2012, z. 1, s. 61–86.

³⁸ G. Wrona, *„Nauka Polska, Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój” (1918–1939): pierwsze polskie czasopismo naukowe*, RHPP 2004, z. 2, s. 19–47; taż, *Naukowe czasopisma techniczne w Polsce w latach 1918–1939*, tamże 1999, z. 2, s. 25–50; taż, *Naukowe czasopisma medyczne*

Tabela 4

Prasa polska w latach 1918–1939

Prasa dwudziestolecia międzywojennego	78
zagadnienia ogólne	17
ogólnopolska	20
Warszawa	2
Kraków	12
Lwów	4
Wilno	4
inne miejscowości	6
provincialna	12
emigracyjna	1

Pozostałe teksty prezentowały prasę wyznaniową³⁹ i parafialną⁴⁰, komiksową⁴¹, morską i żeglarską⁴², samorządową⁴³, a także periodyczne wydawnictwa harcerskie⁴⁴. W tej grupie opracowań odnotować też należy artykuł izraelskiej autorki Adiny Bar-El o dziecięcych pismach przeznaczonych dla odbiorców żydowskich⁴⁵. Dla tego środowiska wydawany był także krakowski „Nowy Dziennik”, jego początki, rozwój

i farmaceutyczne w Polsce w latach 1918–1939, tamże 2001, z. 1, s. 29–62; taż, *Konfiskaty prasy krakowskiej w latach 1932–1939*, tamże 2004, z. 1, s. 55–90; taż, *Wolność prasy i prawo prasowe w polskich czasopismach prawniczych okresu międzywojennego (1918–1939)*, tamże 2005, z. 1, s. 77–96; taż, *Atmosfera uniwersytetu i prasy jest wspólna: jest nią wolność słowa”: społeczność akademicka w prasie a cenzura — charakterystyka na przykładzie pism krakowskich z lat 1918–1939*, tamże 2010, z. 1–2, s. 133–149.

³⁹ J. Lachendro, *Czasopisma wyznaniowe województwa krakowskiego (bez Krakowa) w latach 1918–1939*, RHPP 2005, z. 2, s. 5–38.

⁴⁰ W. Dutka, *Powstanie i rozwój prasy parafialnej Kościoła rzymskokatolickiego w II Rzeczypospolitej*, RHPP 2006, z. 2, s. 55–82.

⁴¹ A. Rusek, *Od „Grzesia” do „Gazetki Miki”*: dzieje czasopism obrazkowych dla młodzieży w II Rzeczypospolitej, RHPP 2009, z. 2, s. 57–76; tenże, *Od „Nowego Świata Przygód” do „Świata Młodych”*: ewolucja pisemka obrazkowego dla dzieci i młodzieży w latach 1946–1949, tamże 2011, z. 1–2, s. 171–187.

⁴² A. Ruta, *Czasopiśmiennictwo morskie dla młodzieży w latach 1945–1952*, RHPP 2013, z. 2, s. 65–80; tenże, *Czasopisma żeglarskie w Drugiej Rzeczypospolitej*, tamże 2006, z. 1, s. 47–67.

⁴³ K. Makles, *„Samorząd Miejski” (1921–1939) i jego dzieje*, RHPP 2011, z. 1–2, s. 89–109.

⁴⁴ J. Jarowiecki, *Prasa harcerska w Polsce w latach 1911–1939 (szkic przeglądowy)*, RHPP 2015, z. 1, s. 5–40.

⁴⁵ A. Bar-El, *Żydowskie czasopisma dla dzieci w Polsce międzywojennej — w trzech językach*, RHPP 2013, z. 1, s. 5–48.

i znaczenie przedstawił Czesław Brzoza⁴⁶. Prasa polityczna tego okresu nie doczekała się większego zainteresowania, wyjątek stanowią publikacje dotyczące „Dziennika Polskiego” organu Obozu Zjednoczenia Narodowego autorstwa Jerzego Seniowa⁴⁷ i „Słowa Polskiego” organu narodowej demokracji Ewy Wójcik⁴⁸. Ta sama autorka przypomniała dzieje „Wieku Nowego” — prototypu współczesnego tabloidu, wokół którego Bolesław Laskownicki zbudował koncern prasowy⁴⁹. Interesującym przyczynkiem do badań prasy satyrycznej tego okresu jest publikacja Grzegorza Niecia o wileńskich „Wiadomościach Brukowych”⁵⁰. Warto również odnotować artykuł Olafa Bergmanna dotyczący reklamy prasowej i jej rynku w Polsce międzywojennej⁵¹.

Tabela 5

Prasa polska w latach 1939–1945

Prasa w latach 1939–1945	33
prasa konspiracyjna	13
prasa godzinowa	7
prasa emigracyjna	13

Likwidacja legalnej prasy polskiej i konfiskata radiodbiorników, już w październiku 1939 roku, spowodowała całkowity paraliż informacyjny. W przejętych przez Niemców redakcjach dzienników polskich władze okupacyjne zaczęły wydawać propagandową prasę, zwaną popularnie „gadzinową”. Odpowiedzią na ten stan rzeczy było pojawienie się pierwszych tytułów konspiracyjnych, których liczba stale się zwiększała. Ich rozwój w okresie okupacji hitlerowskiej stał się koniecznością historyczną. Zagadnienia te znalazły odzwierciedlenie w 33 tekstach dotyczących zarówno druków podziemnych, jak i legalnych wydawanych w Generalnym Gubernatorstwie oraz na terenach włączonych do III Rzeszy. W tej liczbie mieszczą

⁴⁶ C. Brzoza, *Pierwsze lata „Nowego Dziennika”, organu syjonistów krakowskich*, RHPP 1998, z. 1–2, s. 23–47.

⁴⁷ J. Seniów, *Oblicze ideowe i funkcja kulturalna „Gazety Polskiej” (1929–1939)*, RHPP 1998, z. 1–2, s. 69–104.

⁴⁸ E. Wójcik, *Organizacja i działalność lwowskiej Spółki Wydawniczej „Słowa Polskiego” (1895–1938)*, RHPP 2014, z. 1, s. 25–44.

⁴⁹ *Taż*, *Praca redakcji gazety „Wiek Nowy” (1901–1939) w świetle źródeł archiwalnych*, RHPP 2010, z. 1–2, s. 97–115.

⁵⁰ G. Nieć, *„Wiadomości Brukowe” Ludwika Janowskiego: satyryczna efemeryda z czasów Litwy Środkowej (1921)*, RHPP 2007, z. 1, s. 91–111.

⁵¹ O. Bergmann, *Kondycja reklamy prasowej i jej rynku w Drugiej Rzeczypospolitej w świetle opinii prasy specjalistycznej*, RHPP 2014, z. 3, s. 47–73.

się również publikacje poświęcone periodykom powstałym z inicjatywy Polaków poza granicami kraju. Pierwsza grupa to teksty dotyczące prasy konspiracyjnej, m.in. J. Jarowieckiego, wieloletniego badacza tej problematyki, autora monografii o prasie konspiracyjnej Krakowa⁵². W opublikowanych w „Roczniku” tekstach J. Jarowiecki na szerokim tle analizuje działalność wydawniczą młodzieży obozu narodowego⁵³ i Szarych Szeregów⁵⁴, prezentuje programy ideowe i polityczne publikowane w pismach skierowanym do młodych ludzi, charakteryzuje czołowy organ demokratów „Dziennik Polski”⁵⁵. Z kolei Jerzy Seniów i Ewa Fogelzang-Adler wykorzystali prasę podziemną jako źródło do analizy ideologii, programów politycznych, stosunku do emigracji, wizji powojennej Polski ruchu narodowego⁵⁶ i demokratycznego⁵⁷.

Na łamach „Rocznika Historii Prasy Polskiej” wyniki swoich badań prezentował też Krzysztof Woźniakowski, badacz wydawnictw legalnych kolportowanych na ziemiach polskich pod okupacją hitlerowską i na ziemiach włączonych do III Rzeszy. Analiza treści ostatniej niemieckiej gadzinówki „Wieści Polskie” i polskiej mutacji reprezentacyjnego tygodnika hitlerowskiego „Signal” pozwoliła autorowi ukazać metody uprawiania propagandy niemieckiej stosowanej wśród polskich robotników przymusowych i jeńców wojennych III Rzeszy⁵⁸. Zupełnie inny charakter ma interesująca rozprawa K. Woźniakowskiego o czasopismach naukowych z zakresu nauk medycznych ukazujących się za zgodą władz okupacyjnych w Krakowie i Warszawie⁵⁹. Warto w tym miejscu przywołać także

⁵² J. Jarowiecki, *Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, Kraków 1980.

⁵³ Tenże, *Konspiracyjna prasa młodzieży obozu narodowego w Polsce w latach drugiej wojny światowej*, RHPP 2016, z. 4, s. 66–101.

⁵⁴ Tenże, *Prasa Szarych Szeregów (Związku Harcerstwa Polskiego) w latach 1939–1945 (szkic przeglądowny)*, RHPP 2015, z. 4, s. 38–56; tenże, „Przegląd Polski” (1940–1944) — konspiracyjne pismo Szarych Szeregów w Krakowie, tamże 2001, z. 1, s. 63–91.

⁵⁵ Tenże, *Krakowski „Dziennik Polski” (1940–1945) na tle konspiracyjnej prasy Stronnictwa Demokratycznego i Stronnictwa Polskiej Demokracji w okresie okupacji niemieckiej*, RHPP 2007, z. 1, s. 113–149.

⁵⁶ J. Seniów, *Naród w ideologii broszur i czasopism konspiracyjnych Narodowej Demokracji (1939–1945)*, RHPP 2002, z. 2, s. 151–171; tenże, *Katolicyzm w ideologii czasopism konspiracyjnych Narodowej Demokracji (1939–1945)*. Cz. I, tamże 1999, z. 1, s. 37–49; Cz. II, tamże 1999, z. 2, s. 81–92; tenże, *Czasopisma konspiracyjne Narodowej Demokracji wobec obcych ideologii i mocarstw zachodnich (1939–1945)*, tamże 2001, z. 2, s. 77–96.

⁵⁷ E. Fogelzang-Adler, „Dziennik Polski” (1940–1945) wobec zagadnień niemieckich, RHPP 2009, z. 1, s. 56–77; taż, *Prasa Zjednoczenia Demokratycznego (1944–1945) wobec zadań najbliższych dni oraz przyszłości Polski*, tamże 2010, z. 1–2, s. 183–200.

⁵⁸ K. Woźniakowski, „Wiadomości Polskie” (1944–1945) — ostatnia polskojęzyczna gadzinówka Trzeciej Rzeszy, RHPP 1999, z. 1, s. 51–69; tenże, *Hitlerowski dwutygodnik propagandowy „Signal”: mutacja polska (1944–1945)*, tamże 2001, z. 1, s. 93–116.

⁵⁹ Tenże, *Oficjalne polskojęzyczne periodyki Generalnego Gubernatorstwa z zakresu medycyny, farmacji i weterynarii (1940–1944)*, RHPP 2002, z. 2, s. 173–208.

dwa teksty Albina Głowackiego, dotyczące prasy gadzinowej wydawanej przez władze radzieckie na ziemiach polskich włączonych do Związku Sowieckiego⁶⁰.

Kolejna grupa zagadnień dotyczy prasy wydawanej przez emigrantów polskich na Węgrzech, zjawiska do tej pory nie podejmowanego i mało znanego. Jej badacz K. Woźniakowski publikował w „Roczniku” systematycznie obszernie rozprawy o dziejach periodyków („Słowo”, „Wieści Polskie”, „Świetlica”), ukazujących się z inspiracji polskiego wychodźstwa na Węgrzech w latach 1939–1945⁶¹. W tej tematyce mieści się również publikacja Jana Bujaka dotycząca ciekawej inicjatywy dziennikarskiej, jaką było pismo „Nowa Polska” wydawane w latach 1939–1940 przez środowiska polskie na Bukowinie, rejonie podzielonym obecnie granicą ukraińsko-rumuńską⁶².

Wojenna i powojenna prasa polskiej emigracji w Anglii i Szkocji znalazła się w kręgu zainteresowań Jolanty Chwastyk-Kowalczyk, badaczki od lat penetrującej londyńskie archiwa i biblioteki w poszukiwaniu śladów tej działalności. Londyński organ wychodźstwa polskiego „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” stał się dla niej źródłem do badania tej diaspory i nurtujących ją problemów⁶³, podobnie jak „Edynburski Biuletyn Informacyjny” wydawany przez byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych. W tej samej problematyce mieszczą się publikacje Krzysztofa Tarki⁶⁴

⁶⁰ A. Głowacki, *Polskojęzyczna prasa i czasopisma na zaanektowanych ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej 1939–1941: rekonansans historiograficzny*, RHPP 2003, z. 2, s. 155–171; tenże, *O pierwszej „Prawdzie Wileńskiej”*: lipiec 1940), tamże 2006, z. 1, s. 69–82.

⁶¹ K. Woźniakowski, „Słowo” (1944): polski periodyk na Węgrzech okupowanych przez hitlerowskie Niemcy, RHPP 2013, z. 1, s. 49–71; tenże, *Budapesztańskie „Wieści Polskie” (1939–1944): główny periodyk polskiego wojennego uchodźstwa na Węgrzech*. Cz. 1: *Czas rozruchu — redakcja Jana Ulatowskiego (listopad – grudzień 1939)*, tamże 2014, z. 1, s. 45–71; Cz. 2: *W kręgu popularyzacji wiedzy: oceny i podsumowania kadencji*, tamże 2016, z. 2, s. 45–63; Cz. 3: *Czas stabilizacji i rozwoju — redakcja Zbigniewa Kościuszki (czerwiec 1940 – marzec 1944)*, tamże 2015, z. 1, s. 59–122; tenże, „*Nasza Świetlica. Materiały Obozowe*”: „*Materiały Obozowe*” — tygodnik Komitetu Obywatelskiego dla Spraw Opieki nad Polskimi Uchodźcami na Węgrzech (1941–1943), tamże 2011, z. 1–2, s. 111–142; tenże, „*Młodzież*” i kontynuacje: *uchodźcze szkolne periodyki z Balatonboglár (1943–1944)*, tamże 2010, z. 1–2, s. 151–182.

⁶² J. Bujak, „*Nowa Polska*”: (Bukareszt – Czerniowce 1939–1940), RHPP 2005, z. 2, s. 71–98; zob. także *Niecodzienny dziennik Bukowińczyków*, tamże 2007, z. 1, s. 31–54.

⁶³ M.in. J. Chwastyk-Kowalczyk, *Katyń na łamach londyńskiego „Dziennika Polskiego”, „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” w latach 1943–1953*. Cz. 1, RHPP 2005, z. 2, s. 39–69; Cz. 2: tamże 2006, z. 1, s. 83–116; taż, *Kwestia żydowska na łamach londyńskiego „Dziennika Polskiego” w latach 1940–1943*, tamże 2004, z. 1, s. 39–59; taż, „*Edynburski Biuletyn Informacyjny*” (1949–), tamże 2010, z. 1–2; taż, „*Oficyna Poetów*” — niszowy kwartalnik literacko-artystyczny (1966–1980), tamże 2013, z. 2, s. 117–133.

⁶⁴ M.in. K. Tarka, *Spór emigracyjny „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” z ambasadzkiem „Tygodnikiem Polskim” (1950–1952)*, RHPP 2014, s. 3, s. 75–86; tenże, „*Tu nie ma nadziei*”. *Stanisław Mackiewicz na łamach emigracyjnego „Tygodnika*”, tamże 2014, z. 4, s. 63–78; tenże, *Prasa polskiej emigracji politycznej w Wielkiej Brytanii wobec protestów robotników w kraju w czerwcu 1976 roku*, tamże 2016, z. 4, s. 127–141.

i Kamili Świdzińskiej⁶⁵ dotyczące emigracji polskiej w Wielkiej Brytanii i Niemczech.

Okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej reprezentuje 57 tekstów trudnych do ujęcia w ramy typologiczne ze względu na dużą różnorodność zagadnień w nich poruszanych, często odnoszących się także do okresu w czasie i po transformacji ustrojowej. Część z nich ma charakter przeglądowy, dobrymi przykładami będą teksty o czasopismach prasoznawczych i krakowskich periodykach naukowych W.M. Kolasy⁶⁶, wydawnictwach muzeów krakowskich Piotra Lechowskiego⁶⁷ i Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego G. Niecia⁶⁸, prasie dla dzieci i młodzieży „Naszej Księgarni” M. Rogoża⁶⁹. Z tą ostatnią publikacją korespondują artykuły Adama Ruty o prasie morskiej dla młodzieży⁷⁰, Adama Ruska o prasie komiksowej dla tego kręgu odbiorców⁷¹ i Ewy Pawelec o modelu życia młodego pokolenia, kreowanego na łamach pism dla niego przeznaczonych⁷².

Tabela 6

Prasa polska 1945–1989

Prasa PRL	57
zagadnienia ogólne	15
ogólnopolska	14
Kraków	10
inne miejscowości	6
emigracyjna	12

⁶⁵ K. Świdzińska, *Odwieczni wrogowie, odwieczni sąsiedzi. Publicyści polscy na emigracji wobec książki Aleksandra Bregmana Jak świat światem? Stosunki polsko-niemieckie wczoraj, dziś i jutro*, RHPP 2015, z. 4, s. 57–74.

⁶⁶ W.M. Kolasa, *Czasopisma prasoznawcze i prasoznawstwo w czasopismach*, RHPP 2002, z. 1, s. 212–235; tenże, *Krakowskie czasopiśmiennictwo naukowe 1945–2000: rozwój i stan współczesny*, tamże 2004, z. 1, s. 113–114.

⁶⁷ P. Lechowski, *Czasopisma naukowe muzeów krakowskich (po 1945 r.) — rozwój i stan obecny*, RHPP 2012, z. 1, s. 109–130.

⁶⁸ G. Nieć, *Periodyki Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w latach 1985–2013*, RHPP 2014, z. 2, s. 55–80.

⁶⁹ M. Rogoż, *Czasopisma dla dzieci i młodzieży Instytutu Wydawniczego „Nasza Księgarnia” w latach 1980–1989 (przegląd formalno-statystyczny)*, RHPP 2003, z. 2, s. 201–222.

⁷⁰ A. Ruta, *Czasopiśmiennictwo morskie dla młodzieży w latach 1945–1952*, RHPP 2013, z. 2, s. 65–80.

⁷¹ A. Rusek, *Od „Nowego Świata Przygód” do „Świata Młodych”: ewolucja pisemka obrazkowego dla dzieci i młodzieży w latach 1946–1949*, RHPP 2011, z. 1–2, s. 171–188.

⁷² E. Pawelec, *Model życia w prasie dla dzieci i młodzieży I połowy lat 70. XX wieku*, RHPP 2003, z. 2, s. 173–200.

Druga grupa publikacji dotyczy tytułów prasowych ukazujących się w różnych okresach PRL, pism o zasięgu ogólnopolskim, „Polityki”⁷³, „Tygodnika Powszechnego”⁷⁴ i „Zwierciadła”⁷⁵, popularnonaukowej „Uranii”⁷⁶, czy regionalnym — krakowskiego „Dziennika Polskiego”⁷⁷ oraz tytułów o mniejszym zasięgu, jak pismo komiksowe „Relaks”⁷⁸ czy ciekawej inicjatywy warszawskich studentów „Merkuriusz”⁷⁹. Warto wspomnieć także interesujące artykuły Tomasa Mielczarka o powojennych czasopiśmie społeczno-kulturalnych⁸⁰ i prasie częstochowskiej w okresie odwilży październikowej⁸¹. Nieznane fakty z dziejów krakowskiego miesięcznika „Zdanie” przynosi wspomnieniowy tekst Mariana Stępnia, redaktora naczelnego tego pisma⁸².

Istotnym novum w analizowanym tu okresie stały się cykliczne teksty Renaty Piaseckiej dotyczące działalności informacyjnej i wydawniczej polskich powojennych agencji prasowych⁸³. Pierwsze próby załamania się systemu prasowego PRL, w okresie politycznego przełomu lat 1980–1981, obrazuje tekst Jacka Wojsława

Tabela 7

Prasa polska po 1989 roku

Media po 1989 roku	33
zagadnienia ogólne	10
prasa ogólnopolska	15
prasa regionalna	8

⁷³ T. Mielczarek, „Polityka” w okresie rządów Władysława Gomułki (1957–1970), RHPP 2000, z. 1, s. 129–170.

⁷⁴ E. Kristanova, „Tygodnik Powszechny” (1945–1953). W kręgu zagadnień prozy literackiej, RHPP 2013, z. 2, s. 81–99; I. Pietrzakiewicz, Prewencyjne ingerencje cenzorskie w „Tygodniku Powszechnym” na przełomie lat 40. i 50., RHPP 2011, z. 1–2, s. 143–170.

⁷⁵ M. Dajnowicz, „Zwierciadło” — platforma polityczna Ligi Kobiet w okresie PRL (1957–1961, 1982–1989), RHPP 2017, z. 3, s. 67–90.

⁷⁶ R. Zajęc, Czasopismo popularnonaukowe „Urania” — geneza i rozwój do 1958 roku, RHPP 2017, z. 3, s. 53–66.

⁷⁷ U. Lisowska, „Dziennik Polski” 1945–1956, RHPP 2001, z. 1, s. 117–171; z. 2, s. 97–127.

⁷⁸ A. Rusek, Magazyn „Relax” (1976–1981) i jego losy, RHPP 2014, z. 1, s. 73–87.

⁷⁹ J. Gomoliszek, „Merkuriusz” w latach 1965–1983: warsztatowe pismo warszawskich studentów dziennikarstwa, RHPP 2004, z. 1, s. 61–84.

⁸⁰ T. Mielczarek, Czasopisma społeczno-kulturalne lat osiemdziesiątych XX wieku, RHPP 2008, z. 1–2, s. 193–232.

⁸¹ T. Mielczarek, Prasa częstochowska w okresie „odwilży” październikowej (1955–1957), RHPP 2017, z. 1, s. 63–80.

⁸² M. Stępień, Za kulisami „Zdania”, RHPP 2010, z. 1–2, s. 271–308.

⁸³ R. Piasecka, Agencja Robotnicza w latach 1948–1972: zarys problematyki badawczej, RHPP 2003, z. 1, s. 105–122; taż, Polska Agencja „Interpress” 1967–1980: zarys problematyki badawczej, tamże 2004, z. 1, s. 85–111; taż, Przegląd biuletynów Polskiej Agencji Prasowej w latach 1944–1990, tamże 2005, z. 1, s. 97–122.

o działalności największego w powojennej Polsce wydawnictwa prasowego RSW „Prasa – Książka – Ruch”⁸⁴.

Wolny rynek prasowy i zmiany jakie nastąpiły w mediach po 1989 roku, prezentowane były w „Roczniku” dopiero od 2009 roku. W przeciągu dziesięciu lat ukazały się w nim 33 publikacje, nadal w głównej mierze związane z wydawnictwami periodycznymi. Ich różnorodność wynika przede wszystkim z wielokierunkowości badań prowadzonych w czasie przekształceń, jakie dokonywały się w segmencie prasy drukowanej. Zniesienie cenzury, likwidacja monopolisty na rynku RSW „Prasa – Książka – Ruch”⁸⁵, zmiany formalno-prawne i organizacyjne, przejmowanie rynku prasowego przez obcy kapitał, konieczność dostosowania się do nowych warunków ekonomicznych, konkurencja, walka o utrzymanie starych tytułów i redakcji, wpływ nowych technologii i Internetu na rozwój prasy⁸⁶, to znakomity materiał do realizacji nowych wyzwań badawczych. Wielu prasoznawców podjęło próbę zdiagnozowania tego okresu szybkich zmian w mediach, rozgrywających się na ich oczach. Wśród opracowań dostrzegamy pewną prawidłowość, mianowicie kontynuowanie tematyki podejmowanej przez badaczy wcześniej. I tak Z. Sokół nadal prowadziła badania w segmencie prasy kobiecej⁸⁷, M. Rogoż zajmował się prasą dla dzieci i młodzieży, tym razem popularnonaukową⁸⁸, piśmiennictwo naukowe i popularnonaukowe znalazło kontynuację w publikacjach W.M. Kolasy⁸⁹. Prasa opiniotwórcza i rynek prasy codziennej penetrowane były przez T. Mielczarkę, uważnego obserwatora współczesnych mediów, od lat analizującego przyczyny spadku popularności mediów prasowych⁹⁰ i poruszającego się po tym samym polu badawczym Ryszarda Żabińskiego, autora publikacji o funkcjonowaniu dzienników ogólnopolskich i regionalnych w latach 1989–2012⁹¹. Trudna sytuacja czasopiśmiennictwa kulturalnego, którego rozwój w latach 90.

⁸⁴ J. Wojsław, *RSW „Prasa – Książka – Ruch” narzędziem polityki informacyjnej kierownictwa PZPR w latach 1980–1981*, RHPP 2015, z. 4, s. 75–100.

⁸⁵ W. Sonczyk, *RSW „Prasa – Książka – Ruch” w procesie transformacji rynku prasowego w 1989 roku*, RHPP 2010, z. 1–2, s. 309–331.

⁸⁶ J. Dzierżyńska-Mielczarek, *Zmiany na rynku prasowym w Polsce pod wpływem nowych technologii i Internetu*, RHPP 2017, z. 4, s. 5–28.

⁸⁷ Z. Sokół, *Transformacja czasopism kobiecych w Polsce (1989–1997)* (wydawanych przez RSW „Prasa – Książka – Ruch”), RHPP 1998, z. 1–2, s. 191–218.

⁸⁸ M. Rogoż, *Czasopisma popularnonaukowe dla dzieci i młodzieży w latach 1989–1996*, RHPP 2000, z. 2, s. 147–178.

⁸⁹ W. Kolasa, *Współczesne czasopisma popularnonaukowe. Studium analityczne na przykładzie „Wiedzy i Życia” oraz „Świata Nauki”*, RHPP 1998, z. 1–2, s. 171–190.

⁹⁰ T. Mielczarek, *Gazety polskie u schyłku pierwszej dekady XXI wieku*, RHPP 2010, z. 1–2, s. 333–359; tenże, *Współczesna prasa opiniotwórcza*, tamże 2013, z. 1, s. 79–102.

⁹¹ R. Żabiński, *Rynek dzienników w Polsce w latach 1989–2009*, RHPP 2010, z. 1–2, s. 361–380; tenże, *Tendencje na rynku czasopism w Polsce w XXI wieku*, tamże 2012, z. 1, s. 133–148; zob. też *Rynkowy wizerunek dobra medialnego jako punkt wyjścia działań promocyjnych na rynku prasowym*, tamże 2009, z. 1, s. 104–118.

wyraźnie przyhamował, znalazła odbicie w tekście Pawła Urbaniaka, porównującego model finansowania tej prasy przed i po roku 1989⁹².

Popularne magazyny plotkarskie wydawane przez obcy kapitał przebojem zdobyły sobie grono wiernych odbiorców, ich fenomen starała się zbadać Olga Dąbrowska-Cendrowska, autorka artykułu, w którym dokonała charakterystyki tego segmentu prasy na przykładzie wybranych tytułów⁹³.

Interesującą inicjatywą „Rocznika Historii Prasy Polskiej” było publikowanie na jego łamach bibliografii opracowań o prasie autorstwa W.M. Kolasy. Rejestrowała ona wszelkie druki zwarte, ich samoistne fragmenty i artykuły z czasopism za lata 1996–2004. Zamierzeniem redakcji było publikowanie jej w odstępach rocznych, co nie zawsze było możliwe ze względu na ograniczenia wydawnicze. W rezultacie ten cenny dla badaczy dziejów historii prasy materiał bibliograficzny przestał być publikowany w 2007 roku⁹⁴.

Kończąc charakterystykę treści pisma, należy zauważyć, że z wyjątkiem artykułu T. Mielczarka dotyczącego telewizji polskiej⁹⁵ brak jest publikacji poświęconych innym mediom.

Przez dwadzieścia lat w „Roczniku” zauważamy także zmiany pokoleniowe, co jest procesem ciągłym i nieuniknionym, zmieniała się Rada Naukowa, wakujące miejsca zajmowali nowi członkowie: Tomasz Mielczarek, Irena Socha, Danuta Hombek, Sylwester Dziki, Andrzej Jaeschke, Halina Kosętko. Obecnie w jej skład wchodzi Adina Bar-El (Nir-Israel, Izrael), Grzegorz Nieć, Grażyna Gzella, Irena Socha, Mariusz Wołos, Bogusław Skowronek, Andrzej Romanow, Myroslav M. Romaniuk (Lwów, Ukraina), Jerzy Myśliński, Tomasz Mielczarek, Susanne Marten-Finnis (Portsmouth, Wielka Brytania), Lidiya Lazurko (Drohobycz, Ukraina), Urszula Kolberová (Ostrava, Czechy), Jiří Trávníček (Brno, Czechy) Kazimierz Karolczak, Lars Jockheck (Hamburg, Niemcy), Vitalij Telvak (Drohobycz, Ukraina).

W przeciągu dwudziestu lat pożegnaliśmy zmarłych kolegów, członków Komisji i tych związanych z „Rocznikiem”: Alinę Słomkowską⁹⁶, Wiesława

⁹² P. Urbaniak, *Finansowanie pism kulturalnych w Polsce Ludowej i po 1989 roku na przykładzie Wrocławia*, RHPP 2013, z. 1, s. 187–203.

⁹³ O. Dąbrowska-Cendrowska, *Magazyny rozrywkowo-plotkarskie na polskim rynku prasowym w latach 1994–2016 — charakterystyka segmentu prasowego*, RHPP 2017, z. 1, s. 81–101.

⁹⁴ W.M. Kolasa, *Bibliografia publikacji o prasie za rok 1996*, RHPP 1999, z. 1, s. 101–150; tenże, *Bibliografia publikacji o prasie za rok 1997*, tamże 1999, z. 2, s. 131–198; tenże, *Bibliografia publikacji o prasie za rok 1998*, tamże 2000, z. 2, s. 181–269; tenże, *Bibliografia publikacji o prasie za rok 1999*, tamże 2001, z. 2, s. 214–321; tenże, *Bibliografia publikacji o prasie za rok 2000*, tamże 2002, z. 1, s. 211–235; tenże, *Bibliografia publikacji o prasie za rok 2001*, tamże 2002, z. 2, s. 237–334; tenże, *Bibliografia publikacji o prasie za rok 2002*, tamże 2004, z. 2, s. 159–268; tenże, *Bibliografia publikacji o prasie za rok 2003*, tamże 2006, z. 1, s. 133–254; tenże, *Bibliografia publikacji o prasie za rok 2004*, tamże 2007, z. 2, s. 143–283.

⁹⁵ T. Mielczarek, *Telewizja w Polsce 1989–2013*, RHPP 2016, z. 1, s. 101–121.

⁹⁶ J. Jarowiecki, *Profesor Alina Słomkowska (13 stycznia 1929 – 18 sierpnia 1995)*, RHPP 1989, nr 1–2, s. 281–284.

Bieńkowskiego⁹⁷, Czesława Lechickiego⁹⁸, Andrzeja Ślisza⁹⁹, Andrzeja Urbańczyka¹⁰⁰, Andrzeja Notkowskiego¹⁰¹, Pawła Dubiela¹⁰², Jerzego Seniowa¹⁰³, Jana Lankaua¹⁰⁴, Konrada Zawadzkiego¹⁰⁵, Józefa Szczepańca¹⁰⁶, Ryszarda Kapuścińskiego¹⁰⁷, Irenę Homolę-Skąpską¹⁰⁸. W 2013 roku zmarła Halina Kosętka, a w 2016 roku odszedł także wybitny prasoznawca Sylwester Dziki, członek Komisji Prasoznawczej, autor kilkunastu publikacji, w tym kilku nekrologów zamieszczonych w dziale *Pro memoria*¹⁰⁹.

W pierwszym tomie „Rocznika Historii Prasy Polskiej” Jerzy Myśliński, przypomnijmy – członek kolegium redakcyjnego i były redaktor naczelny „Kwartalnika Historii Prasy Polskiej”, wyraził nadzieję,

że Rocznik będzie miał możliwość odzwierciedlenia stanu badań nad dziejami polskich środków komunikowania masowego, że będzie się starał je inspirować, że wreszcie stworzy możliwości publikacyjne nowym pokoleniom badaczy, którzy mogą teraz bez żadnych ograniczeń cenzuralnych rozwijać swe studia, a przede wszystkim zapełniać te luki, które moje pokolenie pozostawiło po sobie, nie mając dostępu do źródeł¹¹⁰.

Niewątpliwie „Rocznik”, pod kierownictwem prof. Jerzego Jarowieckiego, sprostał tym oczekiwaniom. Na jego łamach pojawiły się prace zarówno wytrawnych badaczy, jak i młodych adeptów nauki, którym ogólny dostęp do wszelkiego rodzaju zbiorów archiwalnych, zamkniętych dotąd lub ograniczonych w dostępie, dał możliwość wybierania tematów, jakich ich poprzednicy nie mogli podejmować. Są wśród nich nazwiska wywodzące się z nieformalnej „krakowskiej szkoły

⁹⁷ S. Dziki, *Wiesław Bieńkowski (1926–1999)*, RHPP 2000, z. 2, s. 303–306, zob. też J. Rogozik, *Mój Profesor*, tamże 2000, z. 2, s. 306–308.

⁹⁸ S. Dziki, M. Glogier, *Czesław Lechicki (1906–2001) — religioznawca, prasoznawca*, RHPP 2001, z. 2, s. 367–373.

⁹⁹ J. Myśliński, *Andrzej Ślisz (1929–2001)*, RHPP 2001, z. 2, s. 375–387.

¹⁰⁰ S. Dziki, *Andrzej Urbańczyk (1946–2001)*, RHPP 2002, z. 1, s. 289–291.

¹⁰¹ J. Jarowiecki, *Andrzej Notkowski (17 XII 1946 – 12 VIII 2003) — historyk prasy i najnowszych dziejów Polski*, RHPP 2003, z. 2, s. 357–365.

¹⁰² S. Dziki, *Paweł Dubiel (1930–2006)*, RHPP 2006, z. 1, s. 281–287.

¹⁰³ M. Kornat, *Jerzy Seniów (1937–2006) historyk prasy, politolog*, RHPP 2006, z. 1, s. 289–290.

¹⁰⁴ S. Dziki, *Jan Lankau (1890 Lwów – 1972 Kraków)*, RHPP 2011, z. 1–2, s. 295–297.

¹⁰⁵ Tenże, *Konrad Zawadzki (1912–2002)*, RHPP 2003, z. 1, s. 273–280.

¹⁰⁶ J. Szocki, *Józef Marian Szczepaniec (1928–2003)*, RHPP 2004, s. 171–174.

¹⁰⁷ S. Dziki, *Ryszard Kapuściński (1932–2007)*, RHPP 2007, z. 2, s. 353–355.

¹⁰⁸ G. Nieć, *Irena Homola-Skąpska (1929–2017) — badaczka dziejów prasy Galicji i Śląska*, RHPP 2017, z. 2, s. 119–124.

¹⁰⁹ W.M. Kolasa, *Sylwester Dziki (1932–2015)*, RHPP 2016, z. 1, s. 125–129.

¹¹⁰ J. Myśliński, *Od „Rocznika Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”...*, RHPP 1998, z. 1, s. 8.

praszynawczej Jerzego Jarowieckiego” (m.in. K. Woźniakowski, G. Wrona, M. Rogoż, W.M. Kolasa, A. Bańdo, E. Wójcik), ludzi, których Profesor inspirował i zachęcał do podejmowania kolejnych naukowych wyzwań. Bez pełnego zaangażowania tych i wielu innych osób, w trudnych dla „Rocznika” czasach, nie miałby on szans na przetrwanie. Miejmy nadzieję na dalszy pomyślny rozwój pisma jako organu Komisji Praszynawczej pod kierownictwem prof. dr hab. Grażyny Wrony, auspicjami i opieką Polskiej Akademii Nauk i Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie.

Bibliografia

„Rocznik Historii Prasy Polskiej” 1998–2007

Archiwum redakcyjne „Rocznika Historii Prasy Polskiej” 1998–2017